

ÉGY MAGYAR NÁBOB.

A kolozsvári Magyar Színház 1925.
febr. 28-án tartott ifjúsági előadásának
bevezető beszéde.

Az a regény, melyből mai színdarabunkat átdolgozták, *Egy magyar nábob*, több okból igen nevezetes. Nevezetes először is azért, mert Jókai, ki e regénye írásakor 29 éves volt, tulajdonképpen e művével hódította meg végleg a magyar olvasóközönséget. *Erdély aranykora* és *Törökvilág Magyarországon* után igazán *Egy magyar nábob*-bal jutott ő diadalra a magyar szépirodalomban, hol addig br. Jósika Miklós és br. Eötvös József uralkodtak. A magyar regényirodalomban ezentul mintegy félszázadig Jókai lett a vezér.

De nevezetes e regény azért is, mert Jókainak költői műteremtőgéniusza *Egy magyar nábob*-ban találta meg a leginkább neki való magyar témát. *Erdély aranykora* is, meg *Törökvilág Magyarországon* is alig több egy-egy szép mesénél, melyet írója mintha csak azért írt volna, mert maga is gyönyörködött fantáziájának ragyogásában. *Egy magyar nábob* már nem csupán költői játék, hanem művelődéstörténeti korkép. *Egy magyar nábob*-ban s folytatásában, *Kárpáthy Zoltán*-ban Jókai a magyar társadalom történetének azt a nagy átalakulását akarta bemutatni, melynek rendjén az új idők új eszméinek hatására a régi tétlen, dőzsölő henyelés dolgozó, munkás társadalmi léletté változott át. Két világot mutat be ez a két regény. Egyik a régi nemesi világ, melyben csak az úr volt igazán ember, míg a jobbágy, a paraszt, komolyan nem is ment emberszámba. Másik volt az új világ, amelyik nem ismert el velünk született kiváltságokat, mert minden embert csak annyira becsült, amennyit a munkája után megért. E regényekben a régi nemesi világot Kárpáthy János, az új társadalmat Kárpáthy Zoltán képviseli.

A mai színdarabban kettőjük közül csak a nábobot, Kárpáthy Jánost fogjuk meglátni; Kárpáthy Zoltán a legközelebbi ifjúsági előadáson, mához egy hét, lesz látható.

Egy magyar nábob tehát a régi, az elmuló; *Kárpáthy Zoltán* a megújuló magyar társadalomnak a képe.

*

Ha a mai színdarab jól van megírva, akkor abban két dolgot különösen jól észre kell vennünk. Egyik az, ami miatt az emberek szerették a régi jó időket; másik az, ami miatt annak mégis el kellett múlnia. A regényben Jókai mind a két dolgot nagyon szépen állítja elénk.

Itt helyénvaló volna el-elmélkednem arról, hogy minő is volt az a régi világ, melyet a mai színdarab bemutat. Erre azonban nem vállalkozom. Ha valakit nem kell magyarázni, Jókait bizonyára nem. Meséi minden tarka szövésük mellett is oly világosak, annyira maguktól értetődők, hogy a kommentár azokon csak rontani tudhat. Jókait élvezni kell, nem magyarázni.

Egy szereplőre mégis szeretném különösebben felhívni a figyelmet: ez Kárpáthy Béla, vagy amint ő magát elnevezte: Abellino. Ezt a figurát társadalmi regényeiben Jókai gyakran szerepelteti. Ez az *Aranyember* Krisztyán Tódora; *Egy az Istenben* Vajdár Benjamin, *Kárpáthy Zoltán*-ban Kőcserepy Dániel, *A régi jó táblabírákban* Krénfy a neve. Ez alakokról én sokáig azt tartottam, hogy egyszerűen költői figurák, kikre Jókainak csupán azért volt szüksége, hogy velük csináltassa meg s gabalyítsa tovább regényeinek bonyodalmát. De amióta sok nagyon drága, nagyon keserű tapasztalat árán közelebről beláthattam mindennapi életünk ügyes-bajos dolgaiba, azóta tudom, hogy mindenféle békének az ilyen, csak a pillanat gyönyöréért élő lézengő ritterek a megrontói. Milyen szomorú, lehangoló látvány Abellino, ki már alig tudja anyanyelvét; ősei-nek régi szokásait, régi erkölcsét már egészen elfeledte; ki már csak azért magyar, mert ebből még anyagi haszna van, egyébként azonban testestől-lelkestől idegen. Nem pusztán költői figura az ilyen, tudjuk azt mi ma nagyon jól. Élő alak, ma is élő alak az ilyen, elrettentő példája annak a minden nemes törekvést megakadályozni törekvő jellemtelen embertípusnak, melyet irodalmunkban először Katona József írt le Biberach-

ban. Az ilyen ember előtt nincs semmi szent, nincs semmi magasztos; ha kell kigúnyol, ha kell, elárul mindent, csak-hogy ezzel magának pénzt s pénzen gyönyöröket szerezhesen. Tessék csak majd szembeállítani Kárpáthy Jánost, ezt a jószívű, maradi észjárású, nyers modorú s elparlagiasodott nemes magyart Kárpáthy Abellinoval, ezzel a hazafiatlan, blazirt, idegentmajmoló, pénzsóvár figurával s meglátják: igazán hol kell keresni minden nyugodt, békés társadalmi életnek ős ellenségét.

S ha már szólottam az árnyékról, hadd szóljak a fényeségről is e darabban, a nőkről.

A nők Jókai regényeiben rendesen eszmények, kik a férfiak életének célt tűznek ki s őket e cél felé való törekvésükben szünet nélkül ösztönzik. Egy nő, a feleség, fogja a nábbal is megértetni, hogy életének más célja kell, hogy legyen, mint dőzsölni. Az a nő, ki Kárpáthy Jánosnak lelkét meg tudta mozgatni, Mayer Fanni, Jókai művészetének valódi remeke.

És itt tessék megengedni nekem egy aktuális megjegyzést.

Tekintsünk körül az újabb magyar szépirodalomban s nézzük meg; mivé tették modern íróink a magyar nőt? Szomaházy Istvánnak gépírónőjévé, Bródy Sándornak Tanítónőjévé, Móricz Zsigmondnak papnéivá, meg Szabó Dezsőnek Elsodort falujában elsodort ledérré. Szomorúan kérdezem: hát ma igazán Ady Endrének Lédája a magyar nő, vagy talán Molnár Ferenc Vörös malmának ördöge az?

Nem eszményeimet akarom én számon kérni modern íróinktól, hanem azt a magyar nőt, aki még megőrizte tisztaságát, becsületét, álmait s akit — — mégis minduntalan sárral dobálnak meg. Hol az a magyar művészet, amely elégtételt, igazságot szolgáltat ezeknek az édesanyáknak, ezeknek a hitveseknek? Mert, — tudom én jól, — — nem hitvány cudar azért az egész világ, amiért egy néhány modern magyar író annak tartja.

De hova tévedtem?

A százesztendő Jókairól kellett volna beszélnem, az óriásról s tekintetem fennakadt a törpéken. Megbocsássonak miatta. Jár így az ember, ha napjaink nagyságait az igazi nagyokhoz méri.

Aztán, meg az ifjúsághoz szólván, helyénvalónak tartottam emlékeztetni rá, hogy vannak még csillagok s nemcsak belőlünk áll az egész világ.

Mi — ez igaz — testileg is, lelkileg is szegények vagyunk.
Sebaj! Mindjárt megjelenik e színpadon valaki, aki gazdag, nagyon gazdag, — nábob. Ő majd meg fogja tölteni lelkünket eszményekkel. Mert Jókai senkit nem ereszt el magától üres kézzel.

Áldassék is ezért emlékezete mindörökké!

Dr. Borbély István.